

TRUSTLOVGIVNING

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 11. Novbr. 1919

Af

Professor, Dr. juris **Vinding Kruse.**

Naar Bestyrelsen for Nationaløkonomisk Forening har rettet en Opfordring til mig om at holde Foredrag i Foreningen om Trustlovgivning, har jeg opfattet det saaledes, at Meningen med, at man henvendte sig til mig, var, at man vilde have ikke en ensidig, men en ganske kølig, objektiv Behandling af dette Spørgsmaal. Der er jo over dette Spørgsmaal, om jeg saa maa sige, en Mistænksomhedens Luft, som bevirker, at man finder det fornødent, naar man taler om dette Spørgsmaal paa en Tid som den nuværende, at fremhæve, at de særlige Grunde, der ellers kunde være, til at føle en vis Mistænksomhed for Ensidighed, i nærværende Tilfælde ikke er til Stede. Jeg vil da gerne betone, at jeg ikke tilhører nogen Art af politisk Parti, ligesaa lidt Højre som Socialdemokratiet. Jeg vil endvidere gerne forudskikke den Bemærkning, at jeg ikke i nogensomhelst Maade er knyttet til nogen Art af Kapitalistforetagende, der har nogensomhelst direkte

eller indirekte Interesse i denne Sag. Jeg ser altsaa paa dette Spørgsmaal ganske køligt, udelukkende som Videnskabsmand og som juridisk Praktiker, idet min juridiske Praksis mange Gange har bragt mig i Berøring med de Spørgsmaal, dette Emne rummer.

Naar man betragter de Lovforslag, der i den senere Tid er fremkommet herhjemme om denne Sag, kan man ikke nægte, at der er en vis Dristighed hos danske Lovgivere paa dette Omraade. De giver sig dristig i Lag med de største og vanskeligste Problemer af social Art. Der foreligger i Øjeblikket danske Lovforslag, der har til Hensigt at indføre en meget omfattende Kontrol med Erhvervslivet, en Kontrol, om jeg saa maa sige, baade fra oven og fra neden, Lovforslag, som, naar man ser paa selve deres Paragraffers Form og Indhold, ikke kan andet end give den menige Mand det Indtryk, at naar vi faar en saa mægtig Socialisering — for at bruge Tidens Slagord — en saa omfattende Kontrol med Erhvervslivet, maa Danmark blive et rent Lykkeland m. H. t. Godernes rette sociale Fordeling.

Der er først en Kontrol fra oven. Der er af Indenrigsministeren forelagt et Lovforslag, som vil indføre en meget omfattende Kontrol med alle Erhvervsvirksomheder indenfor Produktionen — maa jeg indskyde, at jeg i det følgende udtrykkelig bruger Lovforslagenes egne Ord for ikke i nogen Maade at gøre Uret — „indenfor Produktion og Omsætning . . . som er i Stand til at udøve en bestemmende Indflydelse paa Pris og Omsætningsforhold“, altsaa af formentlig mere eller mindre monopoltenderende Karakter. Lovforslaget indfører et stort Tilsynsraad paa 14 Medlem-

mer, hvoraf de fire vælges af Rigsdagen, altsaa politisk. Dette Tilsynsraad skal aabenbart have en vis Hast over sig. Erhvervslivet skal hurtigt bringes under Kontrol. Tempoet sættes straks op. I § 5 staar der, at Raadet skal give Indberetninger til Indenrigsministeren, og at „Indberetningerne fremsendes snarest muligt, efterhaanden som Raadets Undersøgelser skridder frem“. Ifølge samme Paragraf skal Tilsynsraadet navnlig kaste sig over at undersøge Virksomhedernes Fortjeneste. Hvis denne formenes at være for høj, skal der ske Indstilling til Indenrigsministeren om „Foranstaltninger til Sikring af Forbrugernes Interesser“. Og vel at mærke, blot fire Medlemmer af Raadet kan ifølge samme Paragraf kræve, at en saadan Indstilling skal fremmes. Nu erindrer man Bestemmelsen i § 2 om, at der er fire politiske Medlemmer i Raadet. Endvidere skal to Medlemmer vælges af de samvirkende Fagforbund og to af andre Organisationer. Man vil altsaa se, at naar blot 2 af de politiske Medlemmer og to af Organisationernes Mænd — tilhørende samme politiske Tendens — er enige, saa kan disse 4 forlange en Indstilling fremskyndet om indgribende Foranstaltninger overfor Erhvervslivet. Hvad dette betyder, naar øjeblikkelige Vælgerhensyn kræver hastig Aktion, til Uro for Erhvervslivet, behøver ingen Forklaring.

Endnu videre gaar et af Socialdemokratiet udarbejdet Lovforslag. Det indfører et stort „Erhvervsraad“ paa 16 Medlemmer. Dette Forslag til Lov er, tør man sige, ikke bange. Dette Raad skal føre Opsyn, Kontrol med hele Erhvervslivet. Jeg nævner Lovforslagets Ord, nøjagtigt som de er: „Raadets Opgave er

at følge Erhvervslivets Udvikling“. Blandt herhenhørende Opgaver nævnes i samme Paragraf -- § 2 —: „regelmæssigt Tilsyn“ med Virksomheder. Hvilke Virksomheder? „Virksomheder, som formodes at give et større Overskud end rimeligt er“. Og § 5 siger, at naar dette Erhvervsraad er indført, og det formener, „at visse Virksomheder beregner sig for høj Fortjeneste“, skal Raadet „indstille til Indenrigsministeren, at der fastsættes Maksimalpriser eller træffes andre Foranstaltninger til Begrænsning af Fortjenesten“.

Disse Lovforslag handler altsaa om Kontrol fra oven.

Dernæst foreslaas der indført en Kontrol fra neden, om jeg saa maa sige. Dette omhandles i det andet Lovforslag, der er udarbejdet af vort Socialdemokrati, og hvis Titel er: „Forslag til Lov om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Erhvervsvirksomheder“. I dets § 1 siges udtrykkeligt, at der skal i Virksomheder, „som beskæftiger flere end 5 voksne Arbejdere, gives Arbejderne Adgang til Delagtighed i Virksomhedens Ledelse“, og i § 3 gives der oven i Købet en aldeles bestemt Opregning af denne Delagtigheds Former, idet der nemlig foruden „Kontrol med Overholdelsen af indgaaede Arbejdsoverenskomster og Arbejderbeskyttelseslovgivningens Bestemmelser“ — hvad der er en ganske naturlig Ting — nævnes det meget vigtige Punkt: „Antagelse og Afskediggelse af Virksomhedens Arbejdere og disses nærmeste Arbejdsledere“ og „Affattelse af Virksomhedens Aarsregnskaber“. Nu erindrer man fra det Lovforslag, jeg nævnte før, at der skal være et stort Kontrolraad: et Kontrolraad fra oven. Dette Raad skal kunne forlange

en bestemt Affattelse af Regnskabet — at „Regnskabsformen ændres efter Raadets Bestemmelse“, se § 3, b. Det vil altsaa ses, at baade Kontrolraadet fra oven og Kontrolraadet fra neden skal kunne stille Krav om Affattelsen af Regnskaberne. Det bliver herefter ikke ganske let for Virksomhederne, naar der saaledes baade fra Kontrolraadet fra oven og fra neden stilles bestemte Krav om Affattelsen af Regnskaberne; og selv om man maaske efter de processuelle Paataleregler (jfr. § 7) maa formode, at det øverste Erhvervsraad vel nok maa have den afgørende Stemme, vil det ikke altid blive let at skulle bringe Overensstemmelse til Veje mellem de Krav, der stilles i saa Henseende. Det er ingenlunde givet, at de Krav, der af Kontrollen fra neden, Arbejderne, stilles om Regnskabets Affattelse i det enkelte Tilfælde, falder sammen med de Krav, der stilles af Kontrollen fra oven. Arbejdernes økonomiske Interesser i Bedriften kan jo meget vel tænkes kollidere med de Interesser, Trustlovgivningen tilsigter at varetage.

Naar man saaledes ved disse omfattende Lovforslag tilsigter at indføre Kontrol med Erhvervslivet fra oven og fra neden, vil jeg gerne tillade mig at spørge: har man egentlig alvorligt tænkt over Virkningerne heraf? Hvilke Lovmotive findes der, hvilken omhyggelig Forberedelse af disse Lovforslag er der gaaet forud? Vi Jurister følger altid, naar vi udarbejder Lovforslag, der berører Erhvervslivet, det Princip, at vore udførlige Motiver, som antager Karakter af Afhandlinger, meget indgaaende drøfter navnlig den Side af Sagen: hvilke Virkninger vil nu disse Lovbestemmelser have for Erhvervslivet? Og vi føler os

ikke betryggede, før vi har gennemgaaet Udlandets Lovgivninger og navnlig undersøgt disses Virkninger paa det praktiske Erhvervsliv derude. Uden at have gjort dette mener vi, som rent sagligt, uden politiske Motiver beskæftiger os med Lovgivningsspørgsmaal, ikke, at man samvittighedsfuldt kan lovgive. Vi kan forøvrigt, naar vi finder et eller andet Misgreb i Erhvervslivet, ofte gruble i aarevis over, om ikke en vis Indgriben fra Statens Side vilde være rigtig og heldig, og naar vi saa har grublet længe over dette, kommer vi maaske til det Resultat: alt vel overvejet, naar vi tager samtlige Samfundshensyn i Betragtning, saa er det dog det klogeste: ikke at gribe ind. Jeg kunde ønske stærkt at henstille til vore Lovgivere at anstille saadanne omhyggelige Overvejelser og Undersøgelser, forinden de lovgiver paa de forskellige Omraader. Der staar hos vore gamle Lovforfattere ofte følgende Udtryk -- jeg mindes det navnlig fra vor store Lovgiver Ørsted, der bruger det Gang paa Gang: „*efter samtlige Forholds nøje Overvejelse*“. Men til de samtlige Forholds nøje Overvejelse hører først og fremmest dette, at undersøge Virkningerne i det praktiske Liv af hver enkelt Bestemmelse. Ved disse Lovforslag vil De imidlertid forgæves lede efter omhyggelige Lovmotiver, der indgaaende, sagligt, fra alle Sider, med Henblik paa Udlandets Lovgivning og dens Virkninger paa Erhvervslivet, drøfter dette for dansk Erhvervsliv dog meget vigtige, ja vitale Spørgsmaal: hvilke vil disse Lovforslags Virkninger være i det praktiske Liv? Der er desuden en Grundregel for al Lovgivning paa Erhvervslivets Omraade — en Grundregel, som altfor ofte glemmes — nemlig den, at man

skal være varsom med, man skal vogte sig for at gribe stærkt ind i Erhvervslivet, naar dette befinder sig i en abnorm Periode. Jeg tænker naturligvis ikke paa saadanne Forhold som, at der under Krig kan komme en Tilstand af stansede eller begrænsede Tilførsler, saa at man maa gribe ind med midlertidige Lovforanstaltninger som Vareaagerlove og lignende. Men jeg tænker paa saadanne Foranstaltninger, som omfattende Tilsyn med Erhvervslivet og indgribende Kontrol fra oven og fra neden, der er bestemt til at være varig, og det paa en Tid, da vi befinder os i en abnorm Periode, en Krisetilstand som den, vi endnu er i, og som i alt Fald vil vare nogen Tid endnu. Denne Betragtning hører med til de Overvejelser, der bør gaa forud for en saadan Lovgivning som denne.

Men dernæst er der en anden Betragtning, som hører med til „samtlige Forholds nøje Overvejelse“. Det er denne, at man ikke bør stille dansk Industri i nogen Maade ugunstigere eller ufriere, end fremmede Landes Industrier stilles. Derfor bliver det dobbelt paakrævet netop i dette Tilfælde at undersøge de fremmede Lovgivningers Stilling paa dette Omraade, at undersøge meget omhyggeligt: hvor stærkt griber fremmede Landes Love ind paa dette Omraade? Hvorledes stiller Udlandets Lovgivninger sig til saadanne Foranstaltninger som en Kontrol som den paatænkte, fra oven fra et Trustudvalg, og Kontrol fra neden, der i de bestemte Retninger, jeg har nævnt, betyder Arbejdernes Deltagelse og Medbestemmelsesret i Ledelsen? I Motiverne findes intet som helst oplyst herom. Man synes overhovedet ikke at have tænkt sig, at

dette var en første og meget vigtig Opgave for et Lovforslag at gøre Rede for.

Men selv om man nu ikke havde gjort det til en Pligt at undersøge Forholdene i Udlandet og fremmede Lovgivningers Stilling til Spørgsmaalene, saa synes jeg dog, at alene Udtalelser af fremmede Statsmænd maatte have vakt disse Lovgiveres Mistænksomhed. De maatte dog ved at høre dem have faaet en vis Skepsis overfor Hensigtsmæssigheden af de omfattende Lovforslag, de stillede. De behøvede blot at følge med i fremmede Blade, ja, det gengives maaske endogsaa i hjemlige Blade, hvad fremmede Statsmænd mener om disse Ting. Ganske særlig maatte det være af Interesse for disse Mennesker at se, hvad de særlig udprægede radikale og socialistiske Statsmænd i andre Lande maatte udtale. Jeg skal blot i denne Forbindelse nævne Mr. Lloyd George. Der findes vel næppe nogen Statsmand i England, der saa ofte har faaet det Skældsord „Socialist“ efter sig — for i England er det eller har mærkværdigvis i lang Tid været et Skældsord. Hver Gang han traadte op, fik han fra Højrebladets Side at høre Ordet Socialist. Der er ingen, man har anset for en mere radikal Mand til at gaa løs paa Kapitalen end netop Mr. Lloyd George. Jeg husker fra dengang jeg var i England, da han forelagde det store radikale Finanslovforslag med de indgribende nye Skatter, at da gik der et Skrig af Raseri gennem de konservative Blade overfor denne Mand, der vilde omstyrte hele Samfundet. Jeg husker, at han engang paa et Vælgermøde ironiserede over disse Højremænd med deres store Frygt for de nye Skatter, og at han da sagde

til Arbejderne: Disse rige Kapitalister er aabenbart i stor Knibe for Tiden; jeg har indført en Skat paa Indtægt, langt større end nogen har vovet før i England, og en Arveafgift, som har langt dybere Virkninger end nogen Arveafgift, nogen før mig har indført; paa Grund af disse Forslag er den rige Mand blevet søvnløs, han befinder sig overhovedet i en betænkelig Tilstand af Nervøsitet, thi: „he dare not live on account of the income tax, and he dare not die on account of the death duty“. Og jeg husker engang, at en Forretningsmand sagde om Lloyd George, da han ved en Skat paa Værdistigning af Jord gjorde et nyt Indgreb i Kapitalen: „You know, that new tax could no real English gentleman find out, and not even a Scotchman, no, that could only that devil of a Welshman, Mr. Lloyd George, find out“. Hvad siger nu denne social-radikale Mand og Kapitalistæder om de Spørgsmaal, her foreligger? For ganske kort Tid siden talte han derom. Efter en lille indledende Bemærkning om, at nu maatte det snart være klart for alle fornuftige Mennesker, at enhver Art af Socialisering vilde blive forvist til de absurde Ideers Rige, gik han over til at tale om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Virksomhederne. Jeg beder Dem lægge Mærke til, at det er en Mand, som er meget elsket af den engelske Arbejderbefolkning; der er ingen, der som Lloyd George kan faa den engelske Arbejder i Tale. Og denne Mand sagde ganske lige-rem: Arbejderne bør overhovedet ikke befatte sig med Omsorgen for en Bedrifts Ledelse — det var den ene Side af Sagen, Kontrollen fra neden. Og om den anden Side, Kontrollen fra oven, sagde han: Staten

kan overhovedet aldrig lede en Virksomhed saa godt som den private Forretningsmand. Sagen er jo den, at Mr. Lloyd George ved Siden af at være Radikaler er en Mand, der har Kontakt med det praktiske Liv. Han har haft denne Kontakt fra sin tidligste Ungdom; han er nemlig oprindelig solicitor og har altsaa som praktisk Jurist uafbrudt været i Berøring med Forretningslivet, og fra denne Forbindelse med det praktiske Liv har han det sunde Skøn. Han ser, at det er Fantasterier at komme ind paa slige Forslag om en saadan Deltagelse i Ledelsen fra neden, og han har en sund Englænders Skepsis overfor megen Kontrol fra oven. Han er iøvrigt samtidig en Mand, der ikke faar Kuldegysninger, fordi han hører om Bolshevisme eller Syndikalisme, men som tager haandfast paa Tingene, naar det kræves. Og hvis vore Lovgivere var gaaet videre og havde lyttet til andre Udtalelser fra Udlandet, vilde de have faaet det Indtryk bekræftet, som disse Lloyd Georges Udtalelser giver os. Der er fornylig kommet en Betænkning fra en af den engelske Regering nedsat Kommission, en meget grundig Betænkning, den saakaldte Whitley Report, netop om Spørgsmaalet: Arbejdernes Deltagelse i Fabriksvirksomheders Ledelse. Den Kommission, der har afgivet den, kan sandelig ikke siges at være ensidig sammensat, thi baade de mest radikale Arbejderrepræsentanter og udprægede Arbejdsgiverrepræsentanter havde Sæde i den, den var saa alsidigt sammensat som tænkeligt. Hvad foreslaar da denne Whitley-Kommission det engelske Parlament? Noget i Retning af det, som her tænkes paa fra det socialdemokratiske Forslags Side, at man vil paatvinge Erhvervene en bestemt Ordning

fra oven, en Lovforanstaltning, hvorved der indføres det før nævnte kontrollerende Erhvervsraad? Aldeles ikke. Whitley-reporten og den engelske Arbejdsminister har udtrykkeligt taget Afstand fra enhver Ordning, der paatvinger Erhvervene disse Arbejderraad. Kommissionen gaar udtrykkeligt ud fra, at nogen Lovforanstaltning kan der ikke være Tale om. Den tager bestemt Afstand fra enhver Art af statslig Indgriben i dette Forhold, fordi Kommissionen betragter enhver Art af Statsindgriben i dette Forhold som kun værende af det onde. Men dernæst er, hvad jeg senere skal komme til, ogsaa paa andre Punkter de Slutninger, Whitley-Kommissionens Report kommer til, fundamentalt forskellige fra, hvad man tænker paa herhjemme.

Vi behøver imidlertid ikke at indskrænke os til England. Andre fremmede Lovgivninger om Trustspørgsmaal og Kontrol med Erhvervsvirksomheden vil vise os det samme, nemlig Forstaelsen af, at man maa være varsom med at gribe ind i Erhvervslivet, ikke for Kapitalismens Skyld, men for Samfundets egen Skyld. Jeg skal her, saa vidt Tiden tillader det, give en Oversigt over de fremmede Lovgivninger paa dette Omraade.

Hvorledes er nu Stillingen i Tyskland m. H. t. Trustspørgsmaalet? Den er den, at man ikke har nogen særlig Trustlovgivning. Man har ganske vist en enkelt Bestemmelse i den almindelige borgerlige Lovbog, B. G. B. § 138 om, at visse Kontrakter — derunder ogsaa Trustkontrakter — kan tilsidesættes som ugyldige, naar de strider mod „gute Sitten“. Det Spørgsmaal har været oppe, om ikke Domstolene

skulde kunne anvende denne Bestemmelse paa Karteller og Truster. I Almindelighed har Domstolene vel vogtet sig for at gribe ind. De tyske Domstole med Højesteret i Spidsen har i de Afgørelser, der berører dette Omraade, vist en overordenlig Varsomhed med overhovedet at gribe ind lige overfor disse Sammenslutninger, og der kan ikke være Tvivl om, at denne varsomme Holdning fra Domstolenes og Lovgivningens Side i det hele taget har bidraget sit til, at Kartelformen, den løsere og mindre kraftige Form for Sammenslutning, er blevet saa stærkt udbredt netop i Tyskland. I Frankrig har man heller ikke dristet sig til nogen særlig Art af Trustlovgivning. Man har i Code pénal Art. 419 og 420 nogle gamle Bestemmelser, oprindelige Markedsregler, om, at visse Sammenslutninger med det Formaal at indvirke paa Priserne kan straffes. Men disse Bestemmelser har de franske Domstole — paa samme Maade som de tyske — i nyere Tid været meget varsomme med at anvende. Gaar jeg nu over til England, saa vil vi se, at man fra gammel Tid i Common Law — den gamle engelske Sædvaneret — har en Regel om, at visse Kontrakter, som virker in restraint of trade — til Erhvervsvirksomhedens Indskrænkning — derunder Sammenslutninger af trustagtig Karakter, er privatretlig ugyldige; saadanne Kontrakter kan ikke gennemtvinges ved Domstolene. Hvis en enkelt Deltager i en Kartel- eller Trustkontrakt bryder ud, kan han ikke tvinges ved Domstolene til at efterkomme sine Forpligtelser. Her har vi efter min Mening et af de interessanteste Eksempler paa, hvorledes selv lempelig Indgriben i Erhvervslivet kan være skadelig. Som jeg

allerede har paavist i en Afhandling i 1913, har denne Regel i Virkeligheden foraarsaget, at Kartellerne — den overvejende Form for disse Sammenslutninger i Størstedelen af 19. Aarhundrede — da de ikke ad retslig Vej kunde tvinge deres Deltagere til at overholde de vedtagne Betingelser, lidt efter lidt saa sig tvungne til at gaa over til den for Forbrugernes Interesser langt farligere Form, nemlig selve Trustsammenslutningen under Aktieselskabsformen. Altsaa, selv denne lempelige Indgriben — thi det er en meget lempelig Indgriben blot at erklære saadanne Kontrakter for uforbindende, blot at sige: vi gennemtvinger dem ikke, det er vel den lempeligste Form for Indgriben, man kan tænke sig — selv denne lempelige Indgriben har haft en uheldig Indflydelse. Det har interesseret mig at se denne min Opfattelse fra 1913 bekræftet af den engelske Trustkommissions fornylig afgivne Betænkning: den privatretlige Ugyldighed har bidraget til Kartellernes Koncentration i Truster.

Ganske det samme vil vi se, naar vi gaa over til Amerika, hvor man kan hente Eksempler paa den kraftigst mulige Indgriben overfor Truster. Ogsaa der var Reglen til at begynde med alene den, at Kartelkontrakten var uforbindende, ugyldig; og der skete da nøjagtig det samme som i England. Da Kartellerne ikke kunde holde sammen paa sine Medlemmer, ikke kunde faa dem til at overholde Betingelserne, blev de tvungne ind i Aktieselskabsformen. Saaledes var den store Standard Oil Trust oprindelig en ret løs Sammenslutning. Den var et oprindelig i 1872 indgaaet Petroleumskartel. Men da Deltagerne ikke kunde faa Domstolene til at anerkende denne løse Kontraktform,

blev de tvungne over i Standard Oil Company, altsaa Aktieselskabsformen. Da man nu saa, at denne Form var farligere, at den havde Ulemper paa forskellig Vis, som navnlig viste sig i Hensynsløshed i Bru- gen af visse Midler, som forøvrig er særlig amerikanske, saa gik man over til at give en særlig Lov, af 2. Juli 1890, ved hvilken man ramte alle Sømmenslut- ninger in restraint of trade, alle Sømmenslutninger baade paa det ene og paa det andet Omraade af Erhvervs- livet. Det er iøvrigt ikke ganske korrekt, naar man siger, at Loven af 2. Juli er en Antitrustlov, thi den rammer alle Arter af Sømmenslutning indenfor Erhvervs- livet, der medfører en Indskrænkning i Erhvervsfriheden. Den rammer ogsaa Fagforeningerne. Denne Lov har saa- ledes ramt de samvirkende amerikanske Fagforeninger — General federation of labour — idet Højeste- ret i de Forenede Stater overfor et vidt spredt Boy- cottsystem fra de samvirkende Fagforeningers Side har grebet ind paa lignende kraftig Maade, som den har grebet ind overfor Trusterne. Denne Lov af 1890 bevirkede, at man efter nogle Aars Vaklen ind- ledede en kraftig Retsfølgning til Opløsning af Tru- sterne i deres Bestanddele. Man anlagde den ene Sag efter den anden, og Højesteret i de Forenede Stater dømte snart baade Tobakstrusten og Petroleumstrusten til at opløse sig i de Firmaer, hvorfra de var opstaaet. Standard Oil Trusten opløstes saaledes i de 38 Ak- tieselskaber, hvorfra den tidligere var opstaaet. Hvad er Følgen blevet? Den er blevet den, at de Overens- komster, man før havde over Jorden, aabenlyst, mere kontrollabelt for den offentlige Mening, nu ind- gaas under Jorden. Derved er man ofte gaaet glip

af de gavnlige Virkninger, som Trusterne havde, da de virkede aabenlyst over Jorden. Her har vi et typisk Eksempel paa, hvad Statsindgriben betyder. Først driver man altsaa, ved at nægte Sammenslutningerne i den løsere Kartelform retslig Beskyttelse, disse Sammenslutninger over i den snævrere Trustkoncentration, og bagefter, da denne frembringer visse Misbrug, opløser man igen gennem disse Domme denne Koncentration, man selv ved sin egen uforsigtige Indgriben har skabt. Man kan vanskelig tænke sig et bedre Eksempel paa uheldige Virkninger af Indgriben fra Statens Side i Erhvervslivet. Man blev ogsaa efterhaanden klar over, at man fra Lovgivningens Side maatte slaa ind paa en helt ny Kurs. Den slog man ind paa ved Lovgivningen af 1914, lige før Krigen brød ud. Lad os betragte denne, den mest moderne Trustlovgivning — ikke den gamle klodsede, om jeg saa maa sige — men denne teknisk udviklede amerikanske Lovgivning paa dette Omraade. Her har vi dog en Lovgivning, som bygger paa mange Aars sørgelige Erfaringer, og som har kunnet drage Næring deraf. Hvad giver nu denne moderne amerikanske Trustlovgivning? Er der her Tale om, saaledes som i det Forslag, jeg før nævnte, en Kommission, der, naar den formoder, at en Virksomhed har større Fortjeneste end rimeligt, skal indstille til Indenrigsministeren, at der fastsættes Maksimalpriser og træffes andre Foranstaltninger til Begrænsning af Fortjenesten, eller om en Kommission, der skal gøre hurtig Indstilling til Indenrigsministeren om Indgriben overfor Erhvervssammenslutninger? Aldeles ikke! Hvad er

det da, den nyeste amerikanske Trustlovgivning vil ramme?

Clayton Acten, som er den ene af disse Love af 1914, rammer kun aldeles bestemte Kontrakttyper. Den rammer først og fremmest de saakaldte *discriminations*, det vil sige Aftaler, hvorved man gør Forskel mellem Købere eller idethele Forretningsforbindelser. Altsaa, naar en Sammenslutning siger til sine Købere: I faar kun det og det, hvis I blot handler med os, eller naar en Sammenslutning siger: Kun I faar disse Rabatter, de andre faar dem ikke — Fremgangsmaader, hvorved de store Sammenslutningers Magt gør sig særlig gældende — saa er disse Boycottkontrakter ulovlige. Her er man altsaa blevet klog af Skade. Man vil kun ramme ganske særlige Arter af Misbrug, særlige Boycottformer. Dernæst er der den anden Trustlov af 1914, *General trade commission act*, som opretter en Kommission paa dette Omraade. Hvad er denne Kommissions Opgave? Er det at kontrollere eller at prisregulere, i det hele noget lignende som det, der tænkes paa herhjemme? Aldeles ikke! Dens Opgave er at føre Tilsyn med *illoyal Konkurrence*, med, at Erhvervsvirksomhederne ikke begaar visse Former for *illoyal Konkurrence* indbyrdes. Kommissionen kan iøvrigt udarbejde Betænkninger over Trusternes Virksomhed; og disse Betænkninger kan offentliggøres.

Det kan altsaa ikke nægtes, at den moderne amerikanske Trustlovgivning i sin eneste Fase har været overordenlig varsom med at gribe ind overfor Trusterne. Den har indskrænket sig til at ramme visse Boycottkontrakter og visse illoyale Konkurrencehand-

linger. Hvad er nu den kompetente Mening om Virkningen af selv denne begrænsede Indgriben. Fagmænd, der har Erfaring i disse Forhold, omtaler, at vel er Tiden, der er gaaet siden 1914, kort, men saa meget drister de sig dog til at sige, at selv denne begrænsede Indgriben overfor bestemte Arter af Boycottkontrakter og overfor illoyale Konkurrencehandlinger fra Trusternes Side har vist sig „værre end unyttig“ — „worse than futile“. Den har „produced endless litigation which have for the most led nowhere“¹⁾.

Saaledes er altsaa Stillingen faktisk i de vigtigste Lande Verden over: hvor man overhovedet har grebet ind paa dette Omraade, hvad enten det har været med skrappe eller med lempelige Midler, har man kun høstet triste Erfaringer. Det var disse triste Erfaringer om den rent praktiske Virkning i Erhvervslivet af den gældende Trustlovgivning Landene over, man kunde have ønsket oplyst i Motiverne, i udførlige Motiver til de danske Lovforslag paa dette Omraade. Nu kunde man sige: Ja, det er jo kun den eksisterende Lovgivning, der her har været Tale om; men forberedes der ikke rundt omkring i Verden nye Lovforslag om Truststerne? Jeg skal nævne de to Lovforslag af denne Art, der hidtil er kommet frem, nemlig et engelsk Forslag, som nylig er kommet fra den Kommission, der har været nedsat af Regeringen om Trustspørgsmaal, og et norsk Forslag, som ogsaa er fremkommet fra en særlig Kommission. Den engelske Kommission giver en meget udførlig Redegørelse for dette Spørgsmaal,

¹⁾ Engelsk Report of Committee on trusts, 1919, S. 23 ff.

undersøger, hvorledes Virkningerne i den engelske Ret har været, og hvilke Virkninger den hittidige Indgriben overfor Trusterne har haft, og den kommer til det Resultat, at det nytter ikke at ramme disse Sammenlutninger, være sig med privatretlig Ugyldighed eller med Straffe, men det gaar heller ikke an, fremhæver Kommissionens Betænkning, at give sig ind paa nogen Censur af disse Sammenlutningers Magtmidler, thi kan man i visse Tilfælde opnaa gavnlige Virkninger, viser Virkningerne sig, alt vel overvejet, i de fleste Tilfælde at være uheldige. Det nytter heller ikke, fremhæver Betænkningen, at indlade sig paa nogen Art Prisregulering, Prisfastsættelse, Indførelse af Maksimalpriser eller lignende. Den opsummerer alle Erfaringer under Krigen ved Indførelse af Maksimalpris og Prisfastsættelse i England. Denne Prisregulering har til Evidens godtgjort, at alle slige Forsøg er ganske naive. De Erfaringer, vi har gjort om Prisfastsættelse og Prisregulering under Krigen, skal sandelig „ikke give noget vidtspredt Ønske — saaledes udtrykker Kommissionen sig — om en Fortsættelse af dette System“. Den afviser først al grovere Prisregulering som f. Eks. the cost of production — plus — ten — per — cent — principle som naiv. Men selv mere forfinede Systemer, som Fastsættelse af en average profit, har vist sig at være som saa mange andre Former „not a matter of calculation but of political pressure“. Naar man læser i det danske Lovforslag først Bestemmelsen om, at Tilsynskommissionen skal have et politisk Moment, idet fire af dens Medlemmer skal vælges politisk, og dernæst Bestemmelsen om, at fire — blot fire — Medlemmer vil være i Stand

til at fremkalde og fremskynde en Indgriben i Erhvervs-
livet, kan man ikke andet end komme til at tænke
paa dette Udtryk i den engelske Betænkning, at slige
Indgreb bliver ikke a matter of calculation but of po-
litical pressure. Desuden, tilføjer den ganske prak-
tisk, vil det Inkquisitionssystem, som slige Prisregule-
ringer vil medføre, koste mere, end der kunde indvin-
des derved, idet det vilde skabe en Kohorte af Em-
bedsmænd, af Posekiggere i de mange forskellige Pris-
forhold, som ikke er Umagen værd, naar man skal se
paa den Gevinst, der kunde være Genstand for For-
følgning. Der vil utvivlsomt være bedre Anvendelse
for disse Kræfter end til dette Inkquisitionssystem.

Her kommer man til at stille sig det lille nøgterne
Spørgsmaal: hvor meget drejer det hele sig om, det,
som Regeringsforslaget og det socialdemokratiske For-
slag ved hele sin Opregning i sin § 5 giver en vis
Art Løfte om? Hvor meget drejer dette store Udbytte,
denne rene Gevinst, som man skal kontrollere saa
skarpt baade fra oven og fra neden, sig om? Man
kunde med Rette rent praktisk med den engelske
Kommission spørge: er det Umagen værd? Ja, man
ser jo ofte, det kender vi jo alle godt — man ser
ofte i visse Blade, der har særlig Udbredelse i den
bredere Befolkning, at hver Gang et Aktieselskab giver
et meget stort Udbytte — 20 — 30 — 40 % — til Aktio-
nærerne, saa stilles dette Aktieselskab op som et af-
skrækkende Eksempel: Her har man et typisk Udslag
af Kapitalistudbytning. Med andre Ord, disse mange
Procent gøres typiske for danske Aktionærers Til-
værelse. Disse Meddelelser i Bladene kunde man af
saglige Grunde ikke noksom ønske udeladt, Thi naar

man i slige Meddelser stiller et saadant Aktieselskab op og særligt fremhæver overfor Læsere af den brede Almenhed dette Aars store Udbytte, saa vil jeg kalde denne Virkning — paa den Kres af Læsere — af det enkelte umiddelbare Sansindtryk for sjælelig Vold. Det er Vold, naar man pludselig tager et isoleret Faktum, der er revet ud af Livets Sammenhæng, og kaster det lige i Hovedet paa et troende ukritisk Publikum. For at faa det rette Forhold frem skulde man selvfølgelig ogsaa have en Række andre Indtryks umiddelbare Magt paa Sindet. Naar der i Bladene tales om Dampskibsselskabernes store Udbytte i de senere Aar, skulde de samme Blade meddele lidt om de danske Dampskibsselskabers sørgelige Historie før Krigen. Vi, der har været i Kontakt med disse Spørgsmaal i det praktiske Liv, husker dog alle, at vore Dampskibsselskaber ingenlunde altid har været Guldgruber. Vi husker de sørgelige Tilstande i mange Aar i disse Selskaber i Amaliegadekvarteret, vi husker de Aktionærer, som gik og raabte paa blot $\frac{1}{2}$ eller 1 eller $1\frac{1}{2}$ % af deres Penge. Tilsidst gik en Række af disse Selskaber fallit, og Bankerne maatte overtage Skibene som Haandpant i gammelt Jærn. Men selv vore fineste og største Aktieselskaber har haft en meget omskiftelig Tilværelse. Den danske Aktionær kan jo huske, da selv vore Sukkerfabrikkers Aktier var nede i en Kurs af 53 — det var i 1887 — og i 1895 var de nede i 68. Hvis man havde en samlet Oversigt over de Udbytter, der er uddelt til danske Aktionærer gennem en længere Aarrække og i samtlige Selskaber, saa vilde man visselig ikke faa dette umiddelbare overvældende Indtryk, som disse Bladmedde-

lelser giver. Det samme kan vises ved Eksempler fra andre Lande. Vi kan tage en Statistik fra Tyskland, som angaar de største Jærn-, Staal- og Maskinfabriksaktieselskaber i Vesttyskland, Selskaber, som man i Almindelighed har bebrejdet et særligt Moment af Kapitalistudbytning. Disse Jærn, Staal- og Maskinfabriksaktieselskaber i Vesttyskland gav i Aarene 1907—17 gennemsnitligt et Udbytte af 10 0/0. Hvis man skulde tænke sig noget af denne Gevinst inddraget, vilde man i alt Fald paa Forhaand maatte indrømme Kapitalen 5 0/0. Jeg skal lade det lille Spørgsmaal ligge, hvorledes man fremtidig vilde kunne lokke Kapitalen til ny Virksomhed med denne Rente; 5 0/0 er jo, hvad man nu kan faa i Rente af Kreditforeningsobligationer og Statsobligationer. Men tager vi de tiloversblivende 5 0/0, saa vil det hele Beløb, hvis det deles ud — jeg taler ikke om Virkningen paa Priserne, for den vilde være forsvindende — men hvis det skulde deles ud umiddelbart til Arbejderne som Deltagere, saa vilde det udgøre saa stor en Sum som ca. 100—130 Kr. om Aaret til hver. Det er den Slags Ting, som ikke nævneværdigt kan forøge nogens Lykke ved Tilværelsen. Og tager man den gennemsnitlige Dividende for 66 Selskaber af alle Erhvervsgræne i de sidste 10 Aar, vil der af Restbeløbet, hvis vi tager 5 0/0 til Kapitalen, blive 100—120 Kr. til hver Arbejder om Aaret. Jeg ser bort fra de mange andre svage Sider ved dette System: Andel i Udbyttet for Arbejdernes Vedkommende, navnlig Vanskeligheden ved at vurdere, hvad Arbejdet er værd i Sammenligning med det, der ydes af de andre Bærere af Virksomheden, blandt andre den Mand, der kaldes den merkantile Disponent,

som handler paa Aktieselskabets Vegne, ikke blot paa det indenlandske, men ogsaa paa det udenlandske Marked, og som ofte tjener mange Gange mere ind ved sin egen Dygtighed, Initiativ og Dristighed end det Udbytte, som Arbejdernes umiddelbare Deltagelse i Fabrikken giver. Men vi har forøvrigt et typisk og ganske særligt slaaende Eksempel paa, hvilken Rolle Profitten, den saakaldte Kapitalprofit, spiller i den anden Retning, altsaa ved Prisdannelsen. Vi har faaet det grundigt undersøgt i alle Leder og Kanter. Det er et konkret Eksempel fra England fra den seneste Tid. Den engelske Minister Sir Auckland Geddes, maatte i Juli d. A. bekendtgøre, at man desværre var nødsaget til fra Mineindustriens Side at sætte Prisen pr. Ton Kul op med 6 shillings. Da han skulde forklare i Underhuset Grunden til denne mægtige Stigning, som vilde have følelig Indflydelse paa baade Hjemlandets og Udlandets Stilling til Kulspørgsmaalet, gav han en fortrinlig samlet Redegørelse for denne Prisdannelse. Ikke en enkelt, men et helt Komplex af Aarsager laa i Virkeligheden bag denne Prisdannelse. For det første var Jærnbaneltrafikkens Nedgang et Moment i dette Komplex af Aarsager. Man havde indført 8 Timers Arbejdsdag. Det tog derfor længere Tid at faa Vogne ud til Bestemmelsesstederne ved Minerne. Som Følge af denne Indskrænkning i Arbejdstiden blev selvfølgelig Transporten langt omstændeligere og kostbarere. Endvidere var der de forhøjede Fragter paa Kystfarten. Hvad skyldtes disse Fragtforhøjelser? De skyldtes, som han paaviste indtil de mindste Enkeltheder, den højere Arbejds løn og det mindre Arbejde, der ydedes. Som et andet Moment i Aarsagernes Sammenhæng nævnte han, at naar

der gøres mindre Arbejde i en enkelt Industri, forplanter dette sine Virkninger til samtlige andre. Der prækes ofte i Arbejderkredse den farlige Lære, fremhæver han meget rigtigt, at naar en Mand arbejder mindre, bliver der mere at bestille for de andre. Men Sandheden er lige det omvendte. Hver Gang en Gruppe Arbejdere i en enkelt Industri arbejder mindre, bliver der mindre at bestille for de andre; thi det, at der præsteres mindre Arbejde, forplanter gennem mange Forkædninger sine Virkninger til andre Industrier, som dette Tilfælde klart viste. Der var endvidere Vanskelighed ved at faa Staalskinner og Maskiner frem til Minerne, fordi der ydedes mindre Arbejde og gaves højere Arbejds løn i Staalindustrien; og endelig betaltes der i Minerne selv højere Arbejds løn, men samtidig med den højere Arbejds løn ydedes der mindre Arbejde. Han viste gennem en Statistik Arbejdernes Fraværelse fra Minerne i forskellige Øjemed, Fraværelsesprocenten androg i 1913 10.7 0/0, men i 1919 13 0/0. Produktionen pr. Tidsenhed var i 1913 19.8 Tons, men i 1919 17.1 Tons. Samler man saa dette Komplex af Aarsager fra Industri til Industri, fra Hjelpeindustri, der støtter Mineindustrien, til denne selv, for der ud fra at bedømme dette Komplex's Indflydelse paa Prisdannelsen, hvad Resultat kommer man da til? Prisen pr. solgt Ton var i 1913 11 sh., men i 1919 29 sh. 3½ d., og af disse 29 sh. 3½ d. udgør Arbejds lønnen 21 sh. 3½ d., medens Arbejds lønnen i 1913 var 6 sh. 10½ d. Og hvad var den berygtede Driftsherreevinst, den Profit, som skulde have saa væsenlig bestemmende Indflydelse paa Prisdannelsen — hvad var den? Jo, af de 29 sh. 3½ d. udgjorde den berygtede Avance

1 sh. 11 d. nu i 1919, og 2 sh. $\frac{1}{2}$ d. i 1913. Her er ovenikøbet et Tilfælde, hvor Arbejdsgiverne, Kapitalisterne, i Samfundets Interesse gik ind paa at begrænse deres Avance saa stærkt som muligt. Og disse 1 sh. 11 d. er vel at mærke ikke blot Gevinsten til Mineejerne, men tillige Afgift for de saakaldte Mine-rettigheder, the royalties. Arbejdsgiverne gik ind paa Begrænsningen af Avancen til denne 1 sh. 11 d. Men hvad betød de Par Pence mere eller mindre, det her drejer sig om, i det Hav, der hedder Salgsprisen, de 29 sh. $3\frac{1}{2}$ d., hvoraf alene Arbejdslønnen udgør 21 sh. $3\frac{1}{2}$ d. Arbejdslønnen udgør med andre Ord 75 $\%$ af Salgsprisen, medens den berygtede Driftsherrevinst udgjorde ca. 5 $\%$. Sjældent er en Industri blevet lagt blot i alle Kroge og Enkeltheder som denne i sin Tid saa berygtede Industri, denne som en ganske særlig Kapitalistindustri ansete Mineindustri. Efter at være blevet endt og vendt fra alle Sider er disse Tal altsaa Resultatet. Man kan da forstaa, at den engelske Trustkommission efter disse og lignende Eksempler ikke har følt nogen udpræget Trang til at gribe ind i Erhvervslivet med stærk Kontrol fra oven og fra neden overfor Trusterne. Hvad gaar da det af den engelske Trustkommission udarbejdede Forslag ud paa? Læg Mærke til, at det er kommet for kort Tid siden, og at det udtrykker engelske Regeringskreses Opfattelse af, hvad der kan gennemføres. Hvad gaar det ud paa? Gaar det ud paa at nedsætte en stor Kommission, hvori Politikere skal have Sæde, og ved given Lejlighed benytte dette til political pressure? Nej, aldeles ikke. Nej, man begynder ganske beskedent, med ganske simpelt at indrette under Handelsministe-

riet — Board of Trade — et Kontor, hvor der skal samles Oplysninger om alle de Sammenslutningsformer, der findes i England, være sig af den løsere Kartelform eller af den stærkere Trustform, og dette Kontor skal samle sine Oplysninger ganske sagligt, altsaa i Fred og Ro, uden at noget politiske Kollegium pludselig kan lægge Pres paa Undersøgelsen, fordi den nu skal bruges i politisk Øjemed. Dette Kontor skal dernæst regelmæssigt hvert Aar afgive og offentliggøre en Rapport over de Resultater, det er kommet til.

Med andre Ord, man begynder her i England med det, man fra Lovgivningens Side altid klogelig bør begynde med, naar man ikke føler sig sikker i det vigtige Spørgsmaal om en Lovgivningsforanstaltningens Indgriben i Erhvervslivet. Man begynder med i al Beskedenhed, men grundig og systematisk, at undersøge Sagen, og man opretter derfor et Undersøgelingsdepartement. Og hvis man saa ser, at man kommer til et Punkt, hvor man ikke kan komme videre — det kunde tænkes, at vedkommende Sammenslutning ikke vil eller ikke mener at kunne Oplysning om visse vanskelige Punkter — saa henviser man Spørgsmaalet til en Domstol og søger derigennem disse Forhold klargjort. Men det drejer sig altsaa kun om en rent oplysende, konstaterende Undersøgelse. Naturligvis kan Ministeriet paa Grundlag af Domstolens Undersøgelse foreslaa, at der overfor et vist Misgreb gribes ind ved en Foranstaltning fra Statens Side. Men Domstolen og Undersøgelsen idethele har kun de to Opgaver: at skaffe Oplysninger og offentliggøre disse. Og selv for Ministeriet er Adgangen til at stille Forslag om Foranstaltninger paa Grundlag af Domstolens

Materiale kun nævnt i anden Række, ja allersidst og uden nogetsomhelst Pres, nærmest som en Selvfølgelighed, hvad den ogsaa er, da et Ministerium jo altid paa Grund af Domstolenes Undersøgelser kan foreslaa Lovgivningsmagten Statsforanstaltninger mod de af Domstolene konstaterede Misbrug, som den gældende Lovgivning ikke maatte have noget Værn imod.

Det her nævnte engelske Forslag vilde altsaa, overført paa danske Forhold, svare til, at der under Handelsministeriet indrettedes et Kontor, der søgte Oplysninger om disse Forhold, og som, hvis det ikke selv kunde fremskaffe Oplysninger, i Nødstilfælde gennem Undersøgelse ved Sø- og Handelsretten søgte Forholdet klargjort. Et lignende Forslag er fremkommet i Norge, hvor der ogsaa foreslaas oprettet et særligt Kontor, der skal indsamle Oplysninger om disse Forhold.

Det var altsaa Kontrollen fra oven.

Og nu Kontrollen fra neden. Atter her viser der sig en fundamental Forskel paa det engelske Forslag desangaaende og det danske socialdemokratiske Forslag. For det første er der det lovgivningsmæssigt set sunde i den engelske Whitley-Kommissions Forslag om Arbejdernes Medvirken i Bedriftens Forvaltning, at man her — som jeg begyndte med at fremhæve og som man ikke noksom kan gentage — aldeles ikke tænker paa nogensomhelst Art af Lovgivningsforanstaltning, overhovedet ikke indfører Arbejderraad ved nogen Art Indgreb fra Statens Side. Man betoner — det gør Ministeren udtrykkelig i sin Følgeskrivelse til Erhvervene — man betoner bestemt, at hele denne Ordning med Arbejderraad skal ske

ganske frivilligt. Oprettelsen af disse Arbejderraad skal ske ved frivillig Overenskomst mellem Arbejdsgivernes og Arbejdernes Organisationer, men man forvarer sig udtrykkelig imod at ville indføre nogen Art af Tvangssystem. Grunden til, at man ikke foreslaar noget Statsindgreb, er — som Kommissionen og Ministeren fremhæver — den, at Forholdene i de forskellige Industrier er saa forskellige og sammensatte, at man ingenlunde paa Forhaand kan fastslaa og tvinge dem ind under et saadant almindeligt System og saadanne almindelige Regler, som en Lovforanstaltning vilde betyde. Med andre Ord, det, som oftest er den bærende Betragtning i engelsk Lovgivning, er den rent praktiske, at det, der skal komme, skal vokse op af Livet selv; disse Arbejderraad skal ikke fremkaldes ved Statsindgriben, de skal i den enkelte Industrigren vokse op ganske af sig selv og, hvis de har Livskraft, selv vise deres nærmere praktiske Brugbarhed. Men dernæst er der en anden fundamental Forskel mellem dette engelske Forslag om Arbejderraad og det danske Forslag, at medens dette, som jeg viste, fremhæver en Række bestemte, paa Forhaand fastslaaede Opgaver, nemlig Indflydelse paa Affattelse af Regnskaberne, paa Spørgsmaalet om Afskedigelse og Antagelse af Arbejdere o. s. v., viser den engelske Kommission ganske denne Angivelse af bestemte Opgaver fra sig. Den siger udtrykkelig: vi drister os ikke til at nævne de særlige, bestemte Opgaver, et saadant Arbejderraad kan faa; hvilke Opgaver saadanne Raad kan faa, maa Livet selv angive. Ved den daglige Virken af disse Raad i de enkelte Industrier vil det vise sig, hvilke Opgaver der naturligt ligger for

dem, og hvilke ikke. Det er betegnende, at naar Kommissionen endelig skal nævne noget, som den kunde tænke sig at paapege, betoner den ikke alene Rettighedssiden, som dette Lovforslag fra dansk Side gør, nemlig Indflydelse paa Affattelse af Regnskaber, paa Antagelse og Afskedigelse af Arbejdere o. s. v. Nej, den nævner en videre Delagtighed og Nyttiggørelse af Arbejdernes praktiske Erfaring til Driftens Vel. Man kan spørge Arbejderne: er det og det nu praktisk indrettet, er den Ordning af Arbejdsforhold, den Fordeling af Maskinerne i disse Lokaler praktisk; eller man kan spørge dem til Raads om sundere Indretning af Arbejdsrummene, om Ventilation, Indretning af Marketenderi og lignende. Eller man tænker sig Arbejdernes Deltagelse i en mere praktisk Ordning af Akkordarbejde. Saadanne og lignende Opgaver nævner man som noget, man kunde tænke sig som Genstand for et Arbejderraads Virksomhed og som enkelte Bedrifter allerede har indført, men man drister sig ikke til ved Regler bestemt at specialisere, hvilke Opgaver disse Arbejderraad skal have.

Sluttelig vil jeg, som et af de Resultater, som Studiet af udenlandsk og hjemlig Lovgivning paa dette Omraade ogsaa har ført mig til, gerne betone, at et af de værste Misgreb fra Lovgivningens Side opstaar ved Uklarhed, ved, at man ikke skelner skarpt mellem de forskellige Opgaver. 1) Der er her for det første Tale om Misbrug, som der er ganske særlig Trang til i dette Øjeblik, under den ved Krigen skabte abnorme Tilstand at gribe ind overfor. 2) Endvidere er der Tale om Foranstaltninger af mere varig Karakter, paa længere Sigt. 3) Og endelig er der Mis-

brug, som aldeles ikke er Trustmisbrug, men som sammenblandes med Trustmisbrug, uagtet de i Virkeligheden hører andetsteds hen.

Under de ved 1) angivne Misbrug kommer vi til de Fænomener, der kaldes Vareaager og Kædehandel. Det er under en Periode af stansede eller begrænsede Tilførsler selvfølgelig en Opgave for Loven midlertidig at gribe regulerende ind i disse Forhold, og det har man da ogsaa gjort i England som andetsteds. Men det er interessant at sammenligne den Maade, hvorpaa man i England har behandlet saadanne Æmner som Kædehandel og Vareaager, med den Maade, hvorpaa man gaar frem i Danmark. Betragter vi den sidste engelske Vareaagerlov — the Profiteering act af 19. August 1919, 9 og 10 Geo. 5 Ch. 66 — vil vi forgæves i den lede efter de berømte danske Kædehandelled: Importør—Grossist, Grossist—Detaillist, Detaillist—Forbruger. Jeg skal ikke her komme ind paa at kritisere de Afgørelser, der her i Landet fra Domstolens Side er fældet i disse Sager. En Kritik af dem vilde alene af den Grund være urigtig, at Domstolene selvfølgelig maa hævde de Regler, Loven giver. Det er altsaa mod Systemet, som de danske Lov- og Anordningsregler opstiller, man maa rette sin Kritik. Og noget saadant System træffer vi altsaa ikke i England. Derimod siges der i den engelske Lov, at Board of Trade og de af Board of Trade nedsatte Komiteer kan undersøge enten efter Klage fra Private eller paa eget Initiativ, om en given Købmand i et givet Tilfælde skulde have taget en for høj Profit — „a profit which in view of all the circumstances is unreasonable“, Lovens § 1, 2. Stk. Med andre Ord,

der tillægges ikke de nævnte kunstige Led eller andre kunstige Momenter nogen Betydning, men man opstiller det Spørgsmaal: er den Profit, du som Købmand under denne kritiske Situation af standsede eller begrænsede Tilførsler har taget, urimelig stor eller ikke?

Dernæst er der en anden vigtig Side af den engelske Lovgivning, som har Interesse for os. Jeg finder ikke, man hos os har haft nogen heldig Haand, da man i sin Tid henlagde disse Sager til Kriminalretten. Jeg skal som sagt ikke her komme ind paa en Kritik af de Afgørelser, der er truffet; men det kan aldeles ikke bestrides, at hele den danske Købmandsstand vilde have set med ganske anderledes Tillid hen til de Afgørelser, der maatte blive truffet, hvis det ikke havde været Kriminalretten, men Sø- og Handelsretten, der havde været Domstol i Kædehandel- og Vareaagersager. Det er betegnende, at de Committees, som i England er Aktionsmyndighed i disse Sager, for det første er udnævnte af Handelsministeriet, og dernæst i Loven forudsættes at have et merkantilt Element, jfr. anførte Lovs § 2, 2. Stk. b.

Dernæst er der en anden Egenskab ved denne engelske Lov, som er værd at fremhæve, nemlig den, at den er en rent forbigaaende Lovgivning. Loven af 19. Aug. 1919's Varighed er udtrykkelig fastsat til 6 Maaneder. Parlamentet har ikke paa ubestemt Tid givet nogen Myndighed i disse Sager fra sig. Foranstaltningens hele midlertidige Karakter er dermed stærkt betonet.

Vi kommer derefter til de Misbrug paa dette Om-

raade, som er af en mere varig Karakter, men som ligesaa lidt som de nysnævnte har noget med Truster og Trustmisbrug at gøre. Men de sammenblandes ofte i socialøkonomisk Literatur med Trustmisbrug, og i den endnu mere uklare populære Opfattelse angives de ofte som særlige Grunde til at gribe ind overfor Trustssammenslutninger, en Uklarhed, som sociale Agitatorer yderligere efter bedste Evne forøger og vader rundt i med belærende Foredrag til fuldstændig Begrebsforvirring for Befolkningen. I Virkeligheden har vi her at gøre med Misbrug, som aldeles ikke er særlige for Truster og ikke har noget med monopolagtige Sammenslutninger at gøre, men som kan findes lige saa vel hos et hvilket som helst almindeligt Aktieselskab. Et saadant Misbrug er f. Eks. det ganske utilbørlige Forhold, at udefra kommende Spekulantgrupper som Fribyttere gaar paa Jagt fra det ene Selskab til det andet for at presse den størst mulige Profit ud af det paagældende Selskab. Jeg behøver her ikke at komme ind paa Enkeltheder; De ved, hvad jeg sigter til. Snart er det en Bank paa Frederiksberg, snart er det et Dampskibsselskab, snart er det et af vore største og fineste Selskaber, Sukkerfabrikkerne, efter hvilket disse Fribyttere gaar paa Rov, og overfor hvilket de stiller Krav om — som i det sidste Tilfælde — ikke mindre end en halv Friaktie, en halv Udvidelse til Pari og 15 % Bonus. Og paa hvilket Grundlag forlanger man disse Krav opfyldte? Man kaster sig fra disse Oppositionsgruppers Side over de forsigtige og nøgterne Værdiansættelser i Regnskabet; man siger, at Selskabets Aktiver i Regnskabet er altfor lavt vurderede; de er sat til 27 Mill.;

det er meningsløst lavt; selvom man gaar tilbage til Priserne i 1914 og efter dem skulde bygge ganske fra nyt, Fabrikker og lignende, saa vilde de koste ca. 36 Mill.; og skulde de bygges fra nyt i 1919, vilde de koste 81 Mill.; men vil man mene, at det er at tage Munden for fuld, kunde man sige 64 Mill. Kr. Paa saadanne Kalkulationer presser man Friaktie og Bonus o. s. v. ud af disse Selskaber. Det er et Misbrug, som der er god Grund for Offentligheden til at tage Forargelse af. Vi har uheldigvis ikke nogen særlig stærk offentlig Mening her i Danmark. Vi trænger til en kraftig offentlig Mening, som kunde stemple sligt som utilbørligt og derved kraftig støtte de ansete gamle Selskabers Ledelse i Kampen mod disse Fribyttere. Men dette har aldeles intet med Trustmisbrug at gøre, thi det finder Sted med monopolagtige og ikke-monopolagtige Virksomheder i Flæng. Det finder Sted i alle mulige Arter af Aktieselskaber, og det er ikke de fra selve Industrien kommende Kræfter, her er paa Spil. Det er udefra kommende Spekulantgrupper, der her virker. De ved selv, hvorledes den gode, legitime Industri — selv de mest trustagtige af dem — med alle mulige Midler søger at værges sig mod disse Udbyttere. De ved, hvorledes man i den senere Tid er kommet ind paa i Vedtægterne for Selskaberne at bestemme, at man skal være tre eller seks Maaneder Aktionær for at have Stemmeret paa Selskabets Generalforsamling. Men der vil være god Grund til at komme disse Industri-selskabers Ledelse, Industrierne selv, til Hjælp mod disse udefra kommende Spekulanter, der kommer og forlanger Friaktie eller Bonus paa Grundlag af de

abnorme Værdiforhold, vi nu er inde i, som om der ikke kom en Dag efter denne, og som om ikke Selskaberne, hvis man udvandede Aktiekapitalerne i saa stor Udstrækning, som her foreslaas, vilde komme i Vanskeligheder senere, baade i Forholdet til Forretningsforbindelserne og i Forholdet til Arbejderne. Jeg kan ikke nægte, at overfor dette Misbrug kunde man ønske en Indgriben fra Erhvervslivet selv. Det er mig ufatteligt, at de, der staar i Ledelsen for vort Erhvervsliv, vore største Bankforetagender i Forbindelse med vore største Handelsforetagender og Industriforetagender, ikke slutter sig sammen om at danne, om jeg saa maa sige, en Velfærdskomité, som hver Gang slige Fribyttere gaar paa Togt, kan slaa dem ubarmhjærtig ned. Det vilde bidrage til at rense vort offentlige Liv, og det vilde hindre, at der sættes meget ondt Blod i Arbejderkrese, hvad slige Rovforetagender med god Grund nu gør. Der er en anden Form for Misbrug, som heller intet har at gøre med Trustmisbrug, men som ogsaa sammenblandes dermed, og som heller ikke kan afværges ved nogen Art Trustlovgivning. Det er et Forhold, som jeg allerede for nogen Tid siden i et juridisk Fagskrift har haft Lejlighed til at beskæftige mig med, nemlig Direktørers Spekulation i eget Selskabs Aktier. Det er en Forretningspraktik, som desværre efterhaanden er blevet saa almindelig, at Godtfolk i sin Samvittighed affinder sig med den; Begreberne sløves, selv bedre Elementer glider ud; derfor skal man ikke dømme haardt. Det er en Slags Karaktersvagthed, der driver en Mand ud i dette, og han stiver sig af med, at „det gør jo saa mange“. Men ikke desto mindre maa denne Direktørspekulation

engang for alle stemples som en Utilbørlighed, som alle hæderlige Forretningsmænd helt maa afholde sig fra. Jeg ser bort fra det sjælelig usunde, der er i, at en Mand, der staar som Driftsleder af en Virksomhed, og som med hele sit Hjærte burde være med i Bedriften, samtidig kølig, udefra, betragter det samme Selskabs Aktier og deres Kursbevægelser og med Begærlighed griber den Chance, som aabner sig til at skaffe sig Udbytte, være sig af Nedgang eller Opgang. Men det er ikke blot usundt. Det er dernæst en Svig, og det er en Svig overfor det Erhvervsliv, hvis Interesser han vil tjene. Jeg har andetsteds paavist, at denne Svig formentlig kan rammes af den bestaaende Lovgivning. Vi har fornylig faaet en fælles nordisk Aftalelov, og jeg mener, at Direktør-Spekulation i egne Aktier kan rammes af denne Lovs § 30, idet den Slags Køb og Salg i vidt Omfang vil kunne stemples som privatretlig ugyldige.

Naar jeg til Slut skal sammenfatte Resultatet af mine Bemærkninger, saa vil jeg sige, at to Ting er nødvendige for at lovgive paa dette Omraade. For det første, at man skelner skarpt mellem forskellige Ting, som intet som helst har med hinanden at gøre, ikke blander Ting sammen, som ikke hører sammen, og derved fremkalder Forvirring i Erhvervslivet ved uklart Lovmageri. Den anden Ting er, at man nøje overvejer Virkningerne af det, man vil gøre. At skelne skarpt mellem forskellige Ting fører til følgende:

1) Der er intet som helst i Vejen for under den nuværende stadig unormale Situation med begrænsede Tilførsler at fortsætte her som i England med en sær-

lig Vareaagerlov, gældende midlertidig for 6 Maaneder ell. lign., naar vi vel at mærke henlægger Sager, der rejses i Henhold til denne Lov, til det rette Form, Sø- og Handelsretten eller en lignende Ret med et merkantilt Element. Det maa erindres, at den Dom over en Forretningsmand, der er fældet af hans egne Standsfæller, virker mange Gange stærkere i Erhvervslivet til Undgaaelse af utilbørlig Profit end den Dom, der fældes af en Domstol, i hvilken det merkantile Element ikke er tilstede.

2) Men foruden Vareageren er der dernæst som før nævnt ogsaa et andet Misbrug, som man maa holde ude fra Trustmisbrug, fordi det intet særligt har med Trustomraadet at gøre. Det er den omtalte Spekulation, der gaar paa Rov i vort legitime Erhvervsliv, overrumpler dets Selskaber og forstyrrer disses rolige Tilværelse. Kontrollen i denne Henseende maa, som jeg før har antydnet, helst komme fra Erhvervslivet selv. Mulig kunde man gennem Aktieselskabsloven fastsætte en Tid, i hvilken man skulde have været Aktionær for at være stemmeberettiget i Selskabets Anliggender, f. Eks. 1 Aar, altsaa fortsætte ad den Vej, Aktieselskabernes Vedtægter selv i den senere Tid er slaaet ind paa. Men bedst vilde det være, om man kunde undgaa slige Lovregler, om Erhvervslivets egne Institutioner vilde tage Sagen i sin Haand og selv holde Justits.

3) Tilbage er der endelig det særlige Trustomraade. Her maa det først og fremmest overfor Lovgivere fremhæves: Hvis man vil handle forudseende, hvis man vil varetage alle Hensyn til dansk Erhvervsliv paa rette Maade og ikke lade sig bestemme i nogen

Maade af noget som helst andet og uvedkommende Hensyn, saa staar man sig ved — det lærer Erfaringen Verden over — fra Lovgivningsmagtens Side at være varsom i sin Indgriben paa dette Omraade. Dansk Industri staar nu rimeligvis overfor en vanskelig Periode. Den trues i den kommende Tid af stærk Konkurrence udefra, og den trues indefra af den stigende Andelsindustri. Det kunde til syvende og sidst hænde, at Forholdene i den kommende Tid blev saaledes, at der slet intet blev at lovgive om paa dette Omraade, at der slet ingen mægtige Fortjenester blev at undersøge. Men under alle Omstændigheder, hvorledes det nu end maatte gaa, Varsomhed maa der her vises, og en vis Lovgiver-Beskyndethed, en vis Indrømmelse af, at vi her ikke føler os sikre paa Virkningerne, og at vi derfor først og fremmest fra Lovgivningens Side skal sørge for gennem et rent sagligt Arbejde, som intet agitatorisk Element har i sig, at samle saa fyldige Oplysninger om de faktiske Forhold som muligt. Først og fremmest trænger vi til at lære noget paa dette Omraade. Vi maa lære, inden vi kan lovgive. Vi maa altsaa foreløbig indskrænke os til gennem et sagligt Kontor at undersøge og at offentliggøre med regelmæssige Mellemlum Betænkninger over Undersøgelser, naturligvis med Udeladelse af Person-omtale, Forretningshemmeligheder o. l. Man maa her huske — hvad den engelske Kommission har fremhævet —: i selve den rent saglige Offentliggørelse med regelmæssige Mellemlum af disse Undersøgelses Resultater ligger der et antiseptisk Middel. De Erhvervsvirksomheder eller Erhvervsgræne, der maatte være tilbøjelige til Misbrug, vil kvie sig ved at udføre

dem, i det Øjeblik de ved, at Virksomheden i nogen Grad er underkastet offentlig Kontrol.

4) Ogsaa m. H. t. Kontrollen fra neden maa Lovgiveren vise Beherskelse og Tilbageholdenhed. Sagen egner sig ikke til stærk Indgriben fra Statens Side. Klogest er det „efter samtlige Forholds nøje Overvejelse“ at lade Reglerne vokse op af Livet selv. Den enkelte Bedrift, dens Ledere og Arbejdere maa her selv vise Vejen, selv finde, hvad der tjener den bedst. Vi bør altsaa her følge det engelske Samfunds Eksempel, og ikke nogen tysk Bedriftsraadslov.

Men lad os ikke blot skelne skarpt mellem de forskellige Opgaver og Omraader; lad os først og sidst, paa hvilket Omraade vi end bevæger os, skelne skarpt mellem de forskellige Kræfter i det økonomiske Liv, mellem de gølge Spekulationsgrupper og de virkelig værdiskabende Kræfter i Erhvervslivet, og lad os, hvor haardt vi end søger at ramme de gølge Kræfter — være sig gennem den offentlige Mening, gennem Erhvervslivets egne Institutioner eller gennem Loven — lad os ikke af den Grund lade os voldføre af det umiddelbare Indtryk af disse Kræfters Rovlyst og derved forlede til at lægge nogensomhelst Hindringer i Vejen for den legitime Industri og Handel. Lad os ikke overfor denne vise nogen Art af Smaalighed. Det danske Samfund vil staa sig ved i den kommende Tid ikke at vise nogen Art af smaatskaaren Mistillid, ikke at inklade sig paa naive Opgaver som Prisregulering eller Posekiggeri i Regnskaberne, være sig fra oven eller fra neden. Lad os først og fremmest tænke paa de unge Kræfter i vort Erhvervsliv. Folk, der har blot det mindste Kendskab til det praktiske Liv, ved

meget vel, at de ægte merkantile Disponentevner, de industrielle Organisatorer, er oftest meget stilfærdige Mennesker, der sjældent findes omtalt i Bladene; men det er dem, der bærer og driver fremad; de er som Ørne, der bestandig spejder ud i den store Verden og søger nye Veje, nye Chancer for dansk Erhvervsliv, for dansk Industri og Handel; men hvis det danske Samfund smaalig vil hæmme og kontrollere disse Kræfter, vil vi ikke fra dem faa at høre højtlydende Protester og Fraser; nej, lige saa stilfærdig som de virker, vil de forlade os. Disse unge Ørne bør vi ikke lægge nogen Art Hindringer i Vejen for, dem bør vi ikke hæmme ved mistænksom Kontrol. Stække dem kan vi ikke; de flyver af Reden, og saa kan vi sidde tilbage, statskontrollerede, prisregulerede — men fattige.

Jeg kommer her til at tænke paa en gammel Beretning fra det romerske Statsliv. Den store Feltherre Publius Cornelius Scipio vendte hjem fra en stor Krig i Østen, hvor han havde udrettet meget for Rom, baade politisk og økonomisk; men da han nu kom hjem fra denne Bedrift, var der Skumlere, der antydede, at han og hans Broder mulig havde gjort sig ulovlige Fordele og derfor krævede Gennemgang af hans Regnskaber. Da Scipio traadte frem for den Folkeforsamling, der tilsidst skulde afgøre Sagen, lod han Spørgsmaalet om Regnskaberne ligge; med samme Værdighed som den, hvormed han bar sin Toga, overlod han sine Modstandere sligt. Men han sagde til Folket: Det er idag Aarsdagen for den Dag, da jeg slog Hannibal ved Zama; lad os gaa til Kapitolium og takke de evige Guder. Og saa staar der ganske jævnt

fortalt: Og Folket fulgte ham. Det Folks Instinkt var sundt. Vi maa ønske, at der vil blive vist de unge bærende Kræfter i dansk Erhvervsliv samme Tillid. Lad os ikke indlade os paa nogen smaalig Vejen og Maalen af Profitten, lad os saa længe som mulig søge at undgaa den nøjeregnende Kontrol, fra oven saavel som fra neden. Jeg kunde ønske, at man ikke vilde se paa de Par Øre mere pr. Ton, som det her drejer sig om, selv om de skulde koncentrere sig i flere Hundred Tusind Kroner. Det spiller samfundsmæssigt ingen som helst Rolle. Men lad os i Stedet for glæde os over den store Indsats, af Evner og Kapital; lad os prise os lykkelige over de Erobringer og Sejre, som hine unge Kræfter vinder for Danmark og dets Erhverv i den store Verdens Kampe.
